

KUR VĖJAS TRAUKIA

Su mitologu, religijotyriu, 2016 m. Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatu Dainiumi Razausku kalbasi Juozas Šorys.

Dainius Razauskas. Vlado Braziūno nuotrauka.

■ *Dainiau, sveikinu – Lietuvos mastu garbingiausia Valstybine Jono Basanavičiaus premija buvo įvertinti Tavo darbai mitologijos, religijotyros, tautosakos ir kitose srityse. Ta proga, kad dieną prieš jos įteikimą pirmąkart buvai nuvykęs ir į iškiliojo signataro tėviškę bei Tautinio atgimimo qžuolyną Ožkabaliuose, noriu paklausti, ką Tau reiškia J. Basanavičiaus asmenybė Lietuvos istorijoje ir kultūroje?*

Važiuodamas į Ožkabalius negalvojau, ką man reiškia Jonas Basanavičius. Gal todėl, kad apie tai kartais pagalvoti nereikia ypatingos progos – tai tarsi stuburo smegenimis aišku. Jau vien dėl to, kad pagrindinius lietuvių tautosakos rinkinius yra sudarę būtent jis: „Lietuviškos pasakos įvairios“, „Lietuviškos pasakos“, „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“ ir t. t. Pirma, šie rinkiniai pradėti rengti XIX a., vadinasi, dar tais laikais, kai tautosaka buvo gyva ir klestėjo; antra, jie buvo rengiami sistemiskai, apgalvotai, atsakingai. Žinoma, ne pagal šiuolaikinės folkloristikos reikalavimus, bet anais laikais Lietuvoje tai buvo tikras proveržis. J. Basanavičius dėl to susirašinėjo su daugeliu talkininkų,

kurie jam siuntė savo užrašytą medžiagą. Iš susirašinėjimų matyti, kad jo interesas smarkiai veikė kitus, žmonės buvo pajutę jo svarbą, ir kiekvienas savaip į tai reagavo. Kai kas ėmė su J. Basanavičiumi derėtis: pajuto, kad jam tai labai svarbu, ir pradėjo kelti savo sąlygas. Net tikras brolis už savo užrašytą tautosaką derėjosi iš Jono pinigų. O juk J. Basanavičius ne sau ją rinko! Visiems! Tėvynei! Ir dar už atsiųstą medžiagą rinkėjams mokėjo pinigus, o paskui ją pats tvarkė ir savo lėšomis leido. Taip elgtis gali tik keliomis galvomis visus praaugęs žmogus. Palyginti su kitais, jis tarsi auklėtojas su darželinukais ar mokytojas su pirmaklasiais: visi rūpinasi savimi, o jis – visais. J. Basanavičius stovėjo ir tebestovi iškilęs tarsi milžinas. Jam rūpėjo ne kažkokios asmeninės „teisės“, o Lietuva, Lietuvos dvasia. Jis turėjo galią matyti uždavinius, kuriuos jautė pareigą atlikti, ir sugebėjo juos atlikti savo uždirbtais pinigais. Taigi jis įstengė ir uždirbti daugiau už kitus, ir savo uždirbtus pinigus panaudoti aukščiausiam tikslui – žmonių, tautos dvasiai kelti. O juk tautosakos rinkimas ir leidimas – tik maža jo darbų dalis! Bulgarijoje jis

mediciną ant kojų pastatė, ir iki šiol ten už tai geriamas. Atėjo į visišką sumaištį ir padarė tvarką, paklojo pamatus. Bulgarijoje – medicinos, Lietuvoje – kultūros, mokslo, valstybės. Net galvoje netelpa, prieš tokius sugebėjimus ir tokio masto veiklą tegaliu nusilenkti.

Jau tada jis buvo subrendęs veikti kaip gabus vadybininkas, didžios strategijos ir paveikios taktikos įgyvendintojas... Organizuoti rinkimą, mokėti pinigus, leisti rinkinius, knygas, spaudą, sėti aplink save dvasinį atgimimą ir kaip atsidėjęs sodininkas pavasarį – džiaugtis atžalomis.

Susidarė tokia padėtis, tarsi aklinoje, visiškai uždaroje statinėje būtų prasivėrusi skylutė ir pro ją imtų švilpti vėjas... Jei ne J. Basanavičius, kažin ar būtų atsiradęs ir Matas Slančiauskas, ir jo įkvėpti bendradarbiai. Į J. Basanavičių tarsi vėjas traukė. O juk pradžioje tai buvo net pavojinga – reikėjo saugotis carinės valdžios persekiojimų, privengti bažnyčios tarnų, neretai ir kaimynai nelabai suprasdavo, kam tie „niekai“ čia užrašinėjami, pašiepdavo ir net įskūsdavo jų rinkėjus. Lando čia, klausinėja, užuot savo kiaules prižiūrėjęs! Visa tai įveikė J. Basanavičiaus paleistas, išlaisvintas vėjas.

O vis dėlto kokį įspūdį paliko jo tėviškė, gimtoji sodyba, qžuolynas?

Man atrodo, svarbiausia ne kur J. Basanavičius gimė, o kad nuveikė savo darbus. Šiaip išoriniai įspūdžiai man nėra labai svarbūs, aš jų net privengiu. Aš – kabinetinis svajotojas. Bet Nacionalinio muziejaus mikroautobusus važiuoju ten į renginį ir mane pakvietė, tai ir nuvažiuoju, ir nesigailiu: dabar atsiverčiu pasaką, užrašytą Ožkabaliuose, ir žinau, kur, kaip maždaug ten viskas atrodė.

Pereikime prie Tavo vėjo ir skylučių. Iš kur ir kaip jos radosi, prasimušė? Bet gal pradėkime iš dar toliau – nuo protėvių: kiek atsimeni senelių, prosenelių, iš kur jie buvo kilę, kuo užsiėmė, kuo apskritai išsiskyrė?

Pirmiausia dėl to turiu atskleisti vieną savo būdo trūkumą. Na, lazda turi du galus: tad gal tas trūkumas savaip net dėsningas... Galima būtų apie tai ir teoriškai kalbėti: garsusis religijotyrininkas Mirčia Eliadė (Mircea Eliade) išskyrė istorinį ir kosmologinį požiūrį į tikrovę. Istoriniam požiūriui rūpi faktai, įvykiai, datos, pavardės, o kosmologiniam – santykiai, struktūros, esmės. Aš esu netgi gerokai „užlinkęs“ į kosmologijos pusę. Pavyzdžiui, mokykloje man nereikėjo spręsti geometrijos uždavinių, nes daugelio jų sprendimus tiesiog „mačiau“. Net nežinau, ką reiškia spręsti, – nes žiūri ir arba matai, arba ne. Jei nematai,

tai tik įdėmiau, ilgiau žiūri, kol pamatai. O istorijos, jos datų ir faktų, kiek mokiausi, tiek beveik nieko neišmokau, neįsiminiau, nesupratau. Trumpai tariant, klausimas apie mano giminės istoriją – tai istorinis klausimas... Ne kartą esu girdėjęs mamos pasakojimus apie protėvius bene nuo XIX a. vidurio, bet mano atmintyje išliko vos mažos nuotrupos. Žinau, kad mamos tėvas buvo Adolfas Daukintas, jį šiek tiek pažinojau, o apie mamos senelį (ar gal mamos tėvo senelį, vadinasi, mamos prosenelį?) tepamenu, kad jis turėjo teisę nedirbti kelio darbų (kelių tiesimo ir taisymo darbai tada buvo visuotinė prievolė) ir teisę nešioti kardą. Daugiau jis neturėjo nieko, todėl išvažiuojo į Ameriką, ten dirbo anglies kasyklose, užsidirbo pinigų, grįžo į Lietuvą ir nusipirko dvarą ant kalno (ne kartą buvau ten, įtariu, kad tai piliakalnis), apie penki kilometrai nuo Žarėnų (Telšių r.). Buvusį Gurskių dvarą, žmonių vadintą Nagurka. Gal tai sutapimas, kad ir kalnas lenkiškai *górka*, ir buvusių dvarininkų pavardė – Gurskiai (*Górski*). Tipiškas piliakalniams būdingas reljefas, iš abiejų pusių – lyg paaukštėjimai, viduryje įdubimas ir jame, negana to – vandens šaltinis, ilgainiui virtęs užakusiu raisteliu. Prosenelis turėjo daug vaikų, bet pamenu tik tiek, kad ir pats kalnas, ir žemė aplinkui buvo padalinta į dvi dalis, dviem broliams per pusę. Viena iš tų pusių ir buvo mano mamos tėviškė. O prie to vandens telkinio ant kalno mano senelis Adolfas buvo pasistatęs plytinę ir gamino plytas. Mama sakė, kad iš viso jis įvairiose vietose buvo pastatęs tris plytines. Paveldėtą žemę mama buvo susigrąžinusi ir užrašiusi man, bet aš ir automobilio nevairuoju, ir išvis – koks iš manęs ūkininkas... Tėvai bandė ją išnuomoti, tada tai nepavyko, paskui iškeitė į mišką arčiau Vilniaus, o galiausiai pardavė. Nes galiausiai suprato, kad iš manęs „nieko nebus“.

Aiškėja, kodėl neseniai knygų viršeliuose prie pavardės ėmei segti antrąją dalį – Daukintas. Man labiau pažįstamoje šiaurės vakarų Žemaitijoje ta pati pavardė skambėtų gal kiek kitaip – Daukintis. Gal tavo giminė buvo labiau pasislinkusi ne į kuršių žemes, o į istorinę Žemaitiją? Esi užsiminęs ir apie galimą sąsają su Daukanto pavarde, tad gal esame tolimi giminaičiai (mano prosenelis buvo Pranas Daukantas, gimęs 1846 m., o senelė – Petronėlė Daukantaitė iš Reketės k.)?

Dėl Daukinto pavardės mama ne kartą yra pasakojusi apie skirtingą tarimą ir net apie kažkurių brolių skirtingai rusiškai įrašytas pavardes cariniuose dokumentuose. Esą vienas brolis buvęs Daukintas (Dovkint), o kitas – Daukantas (Dovkont).

Pasakojo, kad tai esą tas pat ir priklauso tik nuo tarimo. Bet aš jau tiksliai nepamenu. Šiaip ar taip, kalbiniu požiūriu abi pavardės iš tikrųjų giminiškos, nes pirmieji abiejų dėmenys tiesiog sutampa, o antrieji tesiskiria tos pat šaknies balsių kaitos laipsniu. Tiesa, dar pasakojo, kad viena mamos giminaitė iš kažkurios ankstesnės giminės šakos buvo Lauryno Stuokos–Gucevičiaus žmona. Dabar galiu save tik pasmerkti, kad visu tuo nepakankamai domėjausi, bet, tiesą sakant, ir dabar tebesidomiu nepakankamai. Gal kad jaučiuosi truputėlį prarastas...

O apie tėvo giminę ką galėtum pasakyti?

Mūsų šeima daugiau bendravo su mamos gimine. Netgi tėvas buvo labiau išitraukęs į mamos giminę. Jeigu važiuodavome pas gimines, buvo aišku, kad važiuojame pas mamos gimines. Dar vos paauglys paskutinį kartą buvau giminės suvažiavime Nagurkos papėdėje: kone dainų šventė ar gegužinė su gyva muzika, šokiais, dainomis. Daugybė jaunimo, kuriame kažkodėl jaučiausi didžiausias tarp mažųjų ir mažiausias tarp didžiųjų ir visada – truputėlį svetimas. Vienas įvykis įsirėžė ypač giliai, jį pats sau vadinu „dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“. Vakarop, jau išilęs jaunimas, tiksliau – vien bernai, išsiruošė į gyvenvietę, į šokius, už kokių trijų ar penkių kilometrų. Nepamenu, kiek tiksliai jų (arba mūsų) buvo, gal dešimt, gal penkiolika, bet man tai dvylika ir aš tryliktas. Dvylika brolių-pusbrolių, jaunų pašėlusių bernų, ir tryliktas nevykėlis iš miesto. Šokama ten buvo neilgai. Netrukus jau buvo mušamasi. Vienoje pusėje – maniškiai dvylika brolių ir gal dar kas, kitoje – panašūs dvylika brolių iš kito kaimo ar kažkokios kitos pusės... Mane, gležną miesčionį ir dargi jaunesnį, iš karto pastatė į šalį ir pasakė: „Būk čia, nesikišk, ir niekas tavęs nelies.“ Ir niekas nelietė. Mušėsi ne tik kumščiais ir kojomis, bet ir motociklų grandinėmis, ir pagaliais, kurių viename gale buvo prikalta vinių. Iš esmės tai mirtini ginklai. Bet po kurio laiko muštynės liovėsi, ir visi drauge, jau nebesimušdami, ėmėsi rinkti sužeistuosius. Aš bijojau net žiūrėti – taip man buvo baisu. Kita vertus, susidarė įspūdis, kad dalyviams tai buvo tarsi sportas, tarsi eilinės varžybos, maždaug kaip: „Pažaidžiam futbolą? – Pažaidžiam!“ Kažkokiu neįtikėtinu būdu niekas nieko neužmušė, niekas nežuvo. Tik sužeistieji ilgėliau pasivoliojo, paskui pasėdėjo kitų aptūpti, paskui atsistoję pasvirduliavo ir kruvini drauge su kitais išsiskirstė. Parėjome toliau vaisintis ir linksmintis. Taip ir stovi akyse lyg prieš penkis šimtus metų, tik vietoj motociklų – žirgai,

vietoj grandinių – kalavijai, vietoj viniuotų pagalių – kirviai su ietimis. Nors gal tai tik mano vaikiški įspūdžiai tokie...

Gimei Vilniuje, daug metų pragyvenai miegamuosiuose rajonuose, esi, trafaretiškai sakant, nuo grindinio arba, kaip žemaičiai tartų, nuo brukio. Gal Tau jau tada (ar dabar) kildavo klausimų, kas esi: ar statistinis sovietinis miestietis, kažkoks bendralietuvis, ar, tarkim, per mamos ir tėvo linijas susijęs su žemaityste ar kuo kitu?

Su žemaityste man santykis dvejopas. Mažų mažiausia, aš ja nesigiriu, nors man dėl jos ir ne gėda, ir kad turiu su ja tiesioginį ryšį – nesigailiu. Gal net jaučiu ir tokį mažą pasididžiavimą. Man ne gėda pasakyti, kad esu žemaitis ar, tiksliau, kilęs iš žemaičių. Bet jei pereitume prie tautos, aš lietuvis. Kaip senovės Egiptą sudarė du kraštai – Aukštutinis Egiptas ir Žemutinis Egiptas – dvi nedalomos visumos pusės, du tos pačios lazdos galai, taip Lietuvą nuo seniausių istorijai prieinamų šaltinių sudarė Aukštaitija ir Žemaitija. Kiekviena bendruomenė savaiame poliarizuojasi, pasidalija į „paukščius“ ir „gyvates“, vienokius ar kitokius „aukštaičius“ ir „žemaičius“. Netgi „Žiedų valdovė“ prieš Mordorą petys petin grūmėsi elfas ir nykštukas. Tai visų tikrų varžybų ir tikrosios garbės esmė: kas pasirodys vikresnis, drąsesnis, išmintingesnis ir daugiau nuveiks visų mūsų bendram – Lietuvos labui. Apskritai kalbant, yra dviejų rūšių varžybos: varžybos už ir varžybos prieš. Kai už, tai reiškia, kad varžomės dėl to paties tikslo, kuris daugiau prie jo prisidės ir tuo pelnys daugiau garbės „anų“ saviškių akyse. O prieš – tai skilimas, kai vieni sukyla prieš kitus. Tai išdavystė, maištas. Menkystė ir kvailumas. Skirtumai neišvengiami, bet iš tikrųjų jie turi papildyti ir padėti veikti išvien, o ne skaldyti. Visokie šiuolaikiniai žemaitiški atsiskyrimai ir šakojimaisi tėra visiško nusūsimo ir apgailėtino kvailumo apraiška. O tuo paprastai kaip tik ir užsiima stuobriai – tai tampa akivaizdu, vos su jais pakalbėjus. O stuobriai – ar jie būtų žemaičiai, aukštaičiai, dzūkai ar dar kas, – iš esmės ir tėra stuobriai, apie juos nėra ką kalbėti. Jei būčiau lietuvis sūduvis, lietuvis aukštaitis (man nepaprastai graži tarmė yra nuo Utenės) ar lietuvis dainavis, tikrai ne mažiau dėl to galėčiau pasididžiuoti.

Be to, esi įleidęs šaknis į nuo mažens pamėgtą Vilniaus mikrorajoną – Antakalnį. Persiėmėi jo dvasia, kovoji už paveldo ir medžių išsaugojimą, skelbi ir analizuoji šaltinių duomenis apie jo šventvietes ir kitus išsiskiriančius objektus, pavyzdžiui, apie Sapiegų valdose kažkur buvusią Visų dievų šventyklą?

Vasarą „kaime“.

Taip, gyvenau Antakalnyje nuo dvejų su puse metų. Tėvams čia atsikėlus, anapus Neries karvės ganėsi. Žirmūnai iškilo man matant. Man įdomu, kad mamos tėviškė *Nagórka* lenkiškai reiškia tą patį, ką lietuviškai Antakalnis.

O apie Visų dievų šventyklą Antakalnyje toje knygutėje nuo savęs beveik nieko nesu pridūręs. Surašiau šaltinių duomenis, ir tiek, juolab kad jie nuo seno visiems gerai žinomi: Motiejus Strykowski, Teodoras Narbutas, Adomas Kirkoras. Yra daug daugiau visa tai išmanančių tyrinėtojų, pavyzdžiui, Vykintas Vaitkevičius. Geografinis, kaip ir istorinis, aspektas yra mano silpnoji vieta. Ir rašydamas apie *Visus dievus*, apie panteoną, istorijos ir geografijos mažiausiai paisiau, tik tiek, kiek neišvengiamai būtina. Kita vertus, taip sutapo, kad nors panteono sampratos ėmiausi visai iš kito galo, nuo seniausių laikų ir tolimiausių kraštų, ji vis tiek parvedė mane į Antakalnį, namo. Žemė apvali: kad ir kur eitum, anksčiau ar vėliau pareisi namo.

Vis dėlto Tavo tyrimuose ir rašiniuose sukibirkščiuoja ne tik kosmologinės, bet ir istorinės, geografinės sąsajos.

Gal ir sukibirkščiuoja, bet apie man rūpimus dalykus galėčiau kalbėti kad ir iš Marso. Kita vertus, prie vietų esu labai, gal net pernelyg prisirišęs, tik daugiau jausmais, ne protu ar žiniomis.

Jei taip kalbėtume apie Antakalnį, tai turbūt būtų Sapieginės kalvos ir miškai...

Taip, ir dar vadinamoji Šveicarija, nors mes jos šitaip niekada nevadinome. Užrašą „Šveicarija“ pirmąkart pamačiau išdrožtą ant lentos jau suaugęs. Nuo seno žinojome tik Sapieginę, nors kylant Žolyno gatve Sapieginė visada buvo tik dešinėje. O kaip vadinosi tai, kas buvo kairėje, niekad nesusimąsčiau. Žinoma, miškas, bet tiksliau niekaip tos vietos neįvardydavome. Galima buvo eiti arba tiesiog į mišką, arba į Sapieginę – taigi šiek tiek toliau ir į dešinę. Šiapus Žolyno gatvės buvo tiesiog miškas, „mūsų miškas“, jam daugiau jokio pavadinimo nereikėjo, kaip nereikia kaip nors ypatingai pavadinti savo namų. Galima sakyti, kad tame miške aš užaugau. Pamenu, net prašiau mamos nepirkti man naujų kelnų, kad nereikėtų saugoti, kad galėčiau laisvai po miškus trankytis. Antrą kartą į tuos miškus grįžau jau būdamas apie trisdešimties – tada juos tarsį iš naujo atradau, ir jie dar giliau man į širdį šaknis suleido. Ir dabar dažną šeštadienį iš ryto išeinu į juos valandai kitai ir iškart dvasią atgaunu. Man tas miškas yra šventas, gaila tik, kad jo tvarkytojams ir daugumai į jį kojas įkėlusių – ne...

Žinau, kad Tau svarbus ne tik miškas, bet ir atskiri medžiai, ypač gyvenamųjų namų kiemuose. Jų pjovėjus spaudoje esi ir gerokai į šuns dienas išdėjęs, prakeikęs.

Vaikystėje.

Tikrai, bent kelis kartus esu apie tai rašęs, būtų ką ir pridurti. Tik rašai tarsi savo ir medžių krauju, o padarinių – jokių. Nebent tiek, kad pasakai, nenutyli, o šiaip – gali šaukti, kiek nori, kaip vienišas vilkas tyruose. Žinoma, nesakau – kartais kokį medį ir nupjauti reikia, kiti juk ir mišką augina dėl medienos. Kalbu ne apskritai, o apie tokius medžius, kuriuos pjaudami žmonės vieni kitiems širdis pjauna. Tie medžiai ne patys sau auga, lapoja – tai mūsų širdžių medžiai, mes pro juos kasdien vaikštom, juos matom pro langus, jie mums ošia nuo vėjo ir šnara per lietų. Tik palyginkime du priešingus kraštovaizdžius: viename – vien cementas ir plytos, o kitame – ištisas miškas, pro kurį gal net namų nematyti. Kurį pasirinktumėte gyventi? Ar ne todėl mūsų valdžia apsigyveno Turniškėse, o ne Europos aikštėje? Cementas ir plytos yra mirtis, dykvietė ir sąvartynas, išsipildžiusi antiutopija, pragaro prieangis. Medžiai, giraitė, miškas – gyvenimas, visuotinė svajonė. Pašalinkime mišką, iškirskime medžius – ir gyvensime sąvartyne. Daugelis sovietinės statybos namų ir taip jau pasenę, netruks pasenti ir naujai statyti, tad išpjovus medžius atsidengia miesto sąvartynas. Tie, kurie pjauna arba mirtinai nugeni sveikus medžius, iš mūsų gyvenimo daro sąvartyną.

Ar kai kurių rūšių medžiai tau brangesni nei kitių? Kaip jie ar kurie nors kiti susiję su mitais ir jų tyrinėjimais, su Pasaulio ar Gyvybės medžiu?

Kaip mitologas, medžius vertinčiau vienaip – pradėčiau ąžuolu, liepa, uosiu ir kitais. O kaip gyvam padarui, kuris ne tiek mąsto, kiek alsuoja ir jaučia, man, pavyzdžiui, labai artima eglė. Eglė auga ne tam, kad po ja pasitiestum ir „išsitiestum“, po eglėmis geriausiu atveju teauga kiškio kopūstai... Bet jei žiūri į didelę, aukštą, išlakią eglę iš šalies, tai nepaprasto grožio medis. Gyva gotika (beje, esu tikras, kad gotikiniai bokštai yra nusižiūrėti nuo eglių, nors nesu apie tai nieko skaitęs). Arba jei per klonį ar slėnį žiūri į tolimą eglėnį anapus – gali žiūrėti neatsižiūrėdamas, ypač blyškiam rudens ar žiemos danguje. Tiesiog pasakų karalystė prieš akis. Amžinai tolima ir kojomis nepasiekiamo, nes jei ten nueisi, nerasi to, ką regėjai iš toli. O dar jei nuo aukštesnės kalvos atsiveria keli horizontai, vienas už kitą labiau padūmavę, kaip Čiurlionio paveiksluose. Be eglių ir horizontai būtų nevisaverčiai. Nebent jie būtų paramstyti topoliais, ypač lygumose, kaip Mažojoje Lietuvoje, kur jais buvo apsodinti senieji keliai. Vaikystėje su tėvais esame keliavę po Mažąją Lietuvą, tai didžiausią įspūdį padarė topoliais apsodinti keliai. Ir mieste be konkurencijos mėgstu topolį. Tyčia jį vadinu topoliu, ne tuopa, nes jis man yra vyriškas medis. Be to, ne tik *topolis*, bet ir *tuopa* gali būti skolinys iš lotynų *populus* (regis, Berndo Glivos straipsnis yra apie tai), o jei taip, tai abu pavadinimai lygiateisiai. Topolis mieste užauga bene dvigubai aukštesnis už kitus medžius, todėl suteikia miestui gyvą vertikale, iš plokštumos sukuria erdvę. Atsistok po senu aukštu topoliu ir bėk akimis nuo žemiausių šakų aukštyn, kaip voverė, – ir vis dar, ir vis dar, ir dar aukščiau yra šakų šakelių... Ir dar, ir dar, ligi pat dangaus... Topoliai atveria dangų, veda į dangų, kai nėra topolių – nėra dangaus. O dar šnara ir kvepia kaip joks kitas medis... Per pastarąjį dvidešimtmetį Vilniuje buvo iškirsti beveik visi seni aukšti topoliai, kur reikia ir kur nereikia. Iš mano numylėtų, visuose horizontuose rėmusių dangų, tik vienas likęs – berods, ispanų rezidencijos teritorijoje. Užtat ir išliko – mūsiškių valdininkų pirštai nepasiekia. O kiek jų Vilniuje buvo! Kad ir tas – pats storiausias miesto medis Gedimino užnugaryje, prie Karalių rūmų. Ir palei Žolyno gatvę Antakalnyje augo daug topolių, visus juos prisimenu, eidamas pro šalį kiekvieną paliesdavau ir pasisveikindavau. Iki šiol prisimenu jausmus ir kai kurias mintis, kilusias praeinant. Kai išvydau juos nukirstus, visą dieną kruvinom ašarom raudojau. Tie, kurie

Vilniuje iškirto topolius, atėmė iš mūsų dangų. Pakirto miesto poeziją, miesto dvasią, miesto mitą. Kai šitaip pažvelgi, medžių mitologija darosi savaimė aiški. Ji eina ne per ūkišką išskaičiavimą, o per sielą. Ne per pilvą, o per širdį. Ir tai, kad Gedimino kalnas ėmė griūti kaip tik tada, kai nuo jo buvo nukirsti visi medžiai – dėsninga, nepriklausomai nuo geologinių bei arboristinių argumentų. Jis, rodos, buvo apaugęs klevais ir liepomis. Klevai ir liepos man irgi labai patinka, klevai ypač rudenį, o liepos – kai žydi. Man po langais nupjovė sveiką, išlankią liepą be jokio reikalo, jau daugiau kaip prieš dešimtmetį, bet iki šiol ją akyse matau, žiūrėdamas pro langą. Beje, dabar ketinama vadinamąjį Kalnų parką nušnioti, senąjį priešistorinį Vilnių, dvasines Lietuvos ištakas. Ir tada jau bus ramu – vienišas vilkas bus išromytas ir išuitas...

Norėčiau, kad apie medžius ir Pasaulio medį pakalbėtum kaip mitologas.

Pasaulio medis gali ir neturėti rūšies, tai gali būti tiesiog medis. Antai skandinavams tai uosis, lietuviams – pirmiausia ąžuolas, nors gali būti ir jovaras, ir kiti medžiai. Tarp kitko, jovaras gali reikšti topolį. O man kaip Pasaulio medis labai tiktų topolis, nes joks kitas medis nesukuria tokios erdvės. Tiesa, ąžuolas, bet jis daugiau į šalis plečiasi, o ne aukštyn auga. Senuosiuose religijos ir mitologijos šaltiniuose be jokių varžybų pirmuoja ąžuolas. Bet kadangi ąžuolas yra pabrėžtinai vyriškas, tai kartais jis poruojamas su moteriškąja liepa. Kartais net sakoma, kad vyrai atlikinėjo apeigas prie ąžuolų, o moterys – prie liepų. Kitas dalykas – apskritai pagarba seniems medžiams. Rūšis rūšimi, bet aš norėčiau gyventi šalyje, kurioje gerbiami ir saugomi visi seni medžiai. Sunku dviem žodžiais paaiškinti kodėl, bet esu tikras, kad tai būtų ir tiesiausias kelias Lietuvai pradėti lipti iš sрутų duobės, kurioje atsidūrėme. Vienas toks saugomas ąžuolas stovi visai čia pat, Sereikiškėse. Būtent Sereikiškėse, ne Bernardinų sode, nes bernardinams ši vieta priklausė neilgai ir atsitiktinai, o lietuvių nuo senų senovės ji vadinta Sereikiškėmis, nes priklausė didikai Sereikai (panašiai vėliau Sapieginė pavadinta pagal Sapiegą). Todėl čia visada buvo ir bus Sereikiškės, bent jau man.

Beje, gal esi surinkęs medžiagos apie apeigas, vykdomas prie Sereikiškių ąžuolo?

O, tai jau būtų istorinė-geografinė prieiga, o aš tuo beveik neužsiimu.

Gana simboliška, kad gavai Dainiaus vardą ir lyg buvai užprogramuotas narplioti su dainuojamąja tautosaka

susijusias mitopoetines subtilybes. Taip sutapo, kad netapai dainininku, nei folkloriniu, nei kitokiu, bet prie tautiškumo pajautų priartėjai tarsi iš kitos pusės.

Dėl mano vardo mama dvejojo, bet turėjo tokią draugę Adelę iš Plungės, rodos, sportininkę, ir jau anais laikais važinėjusią motociklu. Tai ta Adelė iš Plungės pasakė: „Šitas vaikas yra Dainius.“ Taip pasakė, kad niekas nebesiginčijo. Man mama pasakojo. Adelei už tai esu labai dėkingas, ir tėvams, kad jos paklausė. Adelė ir tapo mano krikšto mama, ir formaliai, ir iš tikrųjų. Jau paskui, paaugęs, ėmiau leisti iš burnos visokius garsus, beveik be paliovos. Tai dar nebuvo dainavimas, bet visi jau sakydavo, kad tas vaikas tikrai bus dainininkas. Aš iš tikrųjų mėgau dainuoti. Prisimenu, kai tik su tėvais trise kur važiuodavom zaporožiečiu, tai aš ant galinės sėdynės visą kelią be paliovos ką nors niūniuodavau, kartais tėvus tuo visiškai „užknisdamas“ – jie maldaudavo patylėti. Paskui maždaug ligi keturiasdešimties gitara grojau, jaunystėje dar pianinu buvau pramokęs pabarškinti (mama buvo privertusi lankyti pianino pamokas, kurias per ašaras mečiau, bet paskui jau pats grojau), šešerius metus (dvejus mokykloje, ketverius universitete) dainavau akademiniame mišriame chore. Universiteto chorui tada vadovavo Povilas Gylys, net plokštelę drauge su Sauliaus Sondeckio orkestru esame įrašę. Tad muzikos ir dainų mano gyvenime tikrai netrūko, kad jau kalbame apie praeitį. Nors man visada patiko ne tik pačiam muzikuoti, bet ir klausyti muzikos, ypač daug geriau atliekamos. Ir klausant sekti pulkais, spiečiais nuo žemės į dangų kylančias sparnuotas mintis. Ir apskritai mąstyti, suprasti. Mąstymas, beje, turi labai daug bendro su dainavimu, tik ne tiesiogine, o perkeltine prasme. Daina sujungia mintį ir gyvybę, daro mintį gyvą. Šia prasme gyvas mąstymas – tai savotiška vidinė daina. Ilgainiui paaiškėjo, kad senovinė, archajinė dainos ir dainavimo samprata buvo daug platesnė, iš tikrųjų apėmė ir šią perkeltinę prasmę. Ne vien tra-lia-lia. Dėl to pirmiausia paminėtinas vienas lietuvių žodžio daina tikėtinas atitikmuo – Avestos iranėnų *daēnā*, kuris reiškė ne tik dainą, bet ir tikyba, religiją (šis žodis ta pačia reikšme Irane tebėra išlikęs iki šiol, tik fonetiškai pakitęs ir tariamas *din*). Taigi, man einant savo keliu, pakeliui tolydžio keitėsi ir mano vardo prasmė. Nuo tiesioginio dainavimo nukeliavau gana toli, kone visai į priešingą pusę – į tylėjimą, o iš savo vardo ribų taip ir neišėjau. Vos pamėginu paklaustas apibrėžti savo profesiją ir sakau „mitologas“ ar „religijotyryninkas“ – iš esmės vėl įtaikau ten

pat, ir lietuviškai galėčiau pasakyti trumpai drūtai: dainius.

Antra vertus, kita Tavo pusė yra racionalesnė: universitete studijavai matematiką. Ar Tave matematika iš tikrųjų domino?

Pasakyčiau taip: tai, kas mane visą laiką labiau už viską domina ir man rūpi, yra tikrovė. Gal todėl, kad nuolat kuo įvairiausiomis aplinkybėmis jaučiu netikrumą. Ne tiek netikrumą, kaip nepasitikėjimą savimi – nors to gal irgi yra, – bet kad viskas netikra. Tai susiję dalykai: jeigu jauti, kad padėtis, kurioje atsidūrei, nėra tikra, kad pasaulis aplink tave ne visai tikras, tai ir savimi negali būti tikras, ir atvirksčiai. Bet yra čia ir šis tas daugiau. Manęs niekad netenkindavo ir netenkina daliniai atsakymai, tik dabar pasenau ir nebesu toks naivus. Aš noriu suprasti – taip pat kaip valgyti ar gerti. Vis pristodavau prie mokytojo ar dėstytojo, imdavau klausinėti ir aiškintis, o tas neapsikenčia, nususuka ir nueina... Bene visą laiką išeidavo taip, kad jei tik kažko iš esmės paklausi, niekada nesulauksi atsakymo. Tarsi būčiau likęs vaiko klausučio amžiuje, o suaugusieji juk vis neturi nei jėgų, nei laiko visokiems niekams. Ilgainiui man dingtelėjo, kad niekas iš esmės nė nenori suprasti tikrovės. Ir niekas, tiesą sakant, jos nesupranta. Dėl to patyriau pirmąjį didįjį nusivylimą ir dar didesnį nerimą: aš nežinau, kur esu ir ką darau, niekas iš tikrųjų nežino, ir niekam tai nerūpi. Nesuprantu, kas darosi, ką mes čia veikiamo, ir nėra ko paklausti, nes jei tik pamėginu, atsiduriu tarsi už šalto stiklo... Užtat visa, kas kėlė bent menkiausią viltį suprasti, nepaprastai traukė ir domino. Ne tik matematika, bet ir fizika, nes man rūpėjo iš pagrindų išsiaiškinti, kas iš tikrųjų darosi. Matematika, beje, turi vieną stebuklingą ypatybę: viena vertus, matematikos dėsniai nėra savavališki, jie ne sukuriami, bet atrandami; antra vertus, išoriniame pasaulyje jų nėra. Visa šiuolaikinė fizika remiasi matematika, tačiau matematikos fiziniame pasaulyje nėra. Vadinas, materialaus pasaulio pažinimas iš pagrindų remiasi tuo, kas nematerialu. Matematika, kaip ir logika, sudaro vidinio, proto pasaulio griaučius, ant kurių kabo visos išorinio pasaulio „mėsos“. Tad norėdamas pažinti tikrovę, pirmiausia – pažink save! Šioje vietoje nuo matematikos iki religijotyros tėra vienas žingsnis.

Buvo tarpsnis, kai savo rašinius ir vertimus pasirašinėdavai gana lengvai atpažįstamu slapyvardžiu – Rožės Dainius. Tada ir atėjai dirbti į „Liaudies kultūrą“, o, anot mudvojų bendradarbio Liudviko Giedraičio, Tavo vertimų išnašos su paaiškinimais sudarydavo apie du trečdalius teksto. Turbūt per kalbines,

prasmines, filosofines ir religines sąsajas, Rytų ir kitų pasaulio kultūrų pažinimą, įvairias simbolikos ir ženklų sistemas siekei „užvesti“ ir savo savimone?

Buvo ir asmeniškų priežasčių: tuo metu buvau peržengęs savotišką ribą, metęs viską, į ką žmogus gyvenime remiasi – šeimą, namus, tarnybą (programuotojo), netgi beveik valgytą... O kai atsiduri visiškoje tuštumoje, rankos pačios ima graibytis šiaudo. Tiesiai šviesiai prisipažinsiu: dabar man atrodo, kad tuomet buvau truputį nuslydęs nuo proto. Vienas mano vaikystės draugas, a. a., kuriam ir pačiam stogas buvo visai nuslydęs (turėjo rimtą diagnozę, reguliariai lankėsi Vasaros g. ir t. t.), kartą gražiai pasakė: „Kai nuvažiuoja stogas, pasimato žvaigždės.“ Tikra teisybė: norint pamatyti žvaigždes, stogas turi truputį prasiskirti. (Šia prasme vilčių teikia visai neseniai stoguose atsiradę stoglangiai.) Kita vertus, pro tą plyšį gali ne tik žvaigždžių prilipti... Ir tai savaip pradeda reikštis gyvenime. Man pačiam dabar atrodo, kad tie nežaboti komentarai (nors juose būta ir vieno kito racionalaus grūdo), ir Rožės Dainius – kaip tik šios rūšies reiškiniai. Dabar galiu tik pasidžiaugti, kad mano stogas, nors, matyt, tikrai buvo kažkiek prasiskyręs, visai nuo gegnių, regis, nenuslydo. Jums geriau matyt... Manau, kad mane išgelbėjo miškas. Miške galėjau naktimis apsikabinęs medį išsidainuoti, išsikaukti, išsiverkti, išsijuokti. Skamba gal baisiai, bet kaip tik tada patyriau gyvą žmogiškumo esmę. Kažkokia proga esu girdėjęs per radiją: juk normalus žmogus naktį į mišką neis! Manau, kaip tik atvirksčiai. Tik normalių žmonių – ne tiek daug, o tie, kurie save tokiais laiko, gerokai save pervertina. Naktis miške, arba miškas naktį, – tai pati šilčiausia, jaukiausia, jautriausia, artimiausia širdžiai aplinka. Kaip mama, į kurią gali įsikniaubti ir kuri tavęs neatstums. Jei ne miškas, gal tikrai būčiau „užlinkęs“. Gal kaip tik miškas naktį man pakuždėjo, kad reikia ne šiaudo graibytis, bet giliai įkvėpti, atsilošti ir nebeskėsti. Žinoma, lengva pasakyti...

Turbūt tuo laikotarpiu ėmė ryškėti ir Tavo darbų tematikos gairės? Kaip nusakytum savo interesų ir domėjimosi ratą, jo raidą?

Daug lėmė žiaurus nepasitenkinimas susidariusia gyvenimo padėtimi. Susidarė tarsi nebeišardomas raizginys: asmens beteisiskumas ir tautinis pažeminimas okupuotoje Lietuvoje, pašliję santykiai su tėvais, mano šeimos kritinė būklė, neįdomus darbas. Visa susivijo į tikrą kilpą ant kaklo, kuri buvo mane bepasmaugianti. Visiškai nebegalėjau kvėpuoti. O dar tuomet savaime suprantamas

1976 m. vasara, prie Žemaičių plento grįžtant iš Palangos.

girtavimas. Dabar alkoholizmą jau įprasta laikyti neigiamu ir net savotiškai marginaliu reiškiniu, o sovietmečiu, su retomis išimtimis, gėrė visi ir beveik visada. Brandaus socializmo laikais vienu metu alus gatvėse buvo parduodamas beveik kas penkiasdešimt metrų. Išėjus per pietų pertrauką į miestą, reikėjo ypatingo vidinio motyvo, kad susilaikytum, nes prie *lariokų* paprastai sutikdavai draugų... Nuo susiklojusių aplinkybių, nuo susitvenkusios tamsos po truputį pradėjau dusti, springti, vėmti. Kita vertus, kaip užsiminei, buvo Rytų kultūros, knygos apie jas... Irgi pagrindinės, nelegaliai atšviestos. Skolinausi, skaičiau, konspektavau. Lyg plyšys aklinoje sienoje, pro kurį jautėsi šioks toks gryno oro dvelksmas. Vėl vėjo įvaizdis! Patiri, kad kažkur anapus yra oro. Tos knygos irgi padarė savo, padaršino mane lemtingam žingsniui – viską mesti. Dabar lengva apie tai kalbėti, o tada toks žingsnis prilygo beprotybei. Išėjau kone į niekur – gulkis ant suoliuko gatvėje ir miegok. Tiesa, pradžioje dar turėjau darbą, išsinuomojau tokį garažo priestatą Valakampiuose, išvietė lauke už 100 metrų, vanduo ir viryklė – šeiminių name šalia. Paskui teko gyventi tėvų namo rūsyje, tėvai, vaikai, buvusi žmona viršuje, bute, o aš rūsy. Nusinešiau ten staliuką geležinėmis kojomis, stalinę lempą, knygų, muzikos ir gyvenau, tik nakvoti neišėjo – imdavau žiauriai kosėti... Paskui sode, tėvo statomoje pirtelėje, iš priepirčio iširengiau kambarelį ir ten peržiemojau, vėl nežinodamas, kas bus pavasarį, kai visi užplūs. Nes buvau pasidaręs visiškai asocialus, nuo „paprastų“ žmonių artumo

mane purtė, o juos nuo manęs. Šitaip, visų kaltinamas, be pajamų ir nežinodamas, kur prisiglausiu už mėnesio kito, pragyvenau ne vienus metus. Pradžioj daiktų teturėjau tiek, kad draugas su žiguliuku galėtų vienu kartu pervežti (tiesa, dalis buvo likę pas tėvus). Bet ilgainiui ėmė daugėti knygų. O, knygos! Tarp jų buvo ir tokių, kurios tiesiogine prasme padėjo man išgyventi. Taigi reikia patikslinti: išgyventi padėjo miškas ir knygos. Miške išsikvėpuoji, išsikauki, o parėjęs – skaitai. Knygų kūrgrinda: smengi abiem kojom į pelkę, bet stauga užčiuopi tvirtą pagrindą po kojomis. Pirmiausia turiu omeny ne knygas apie kažką, apie kitus, bet tokias, kurios tau sako: „Žmogau, pasižiūrėk į save!“ Kurios protą parveda prie tokių minčių, su kuriomis gali išbūti. Kai kūnas praranda namus, nieko kito nebelieka, tik sielai pareiti namo.

Be to, priverstinai pasiekus ribinę vidinę įtampą, apskritai daug kas pradeda žybčioti. Tarp visa ko kito, ir tai, kas šiaip atrodo savaime suprantama, pavyzdžiui, kalba. Pradedi girdėti žodžių sąskambius, kurių anksčiau kažkodėl nepastebėdavai, neateidavo į galvą. Per sąskambius kalboje pradeda vertis tarsi antroji, slaptoji kalba. Nors tai irgi gana pavojingas dalykas – viskas priklauso nuo santykio. Sveikas santykis – pasidžiaugti sąskambiu ar net juo „sublizgėti“ kokia nors proga. Sąskambiai – tikras kalbos spindesys, kalba raibuliuoja, tviska jais kaip ežeras saulėje. Bet jei pamanai, kad atradai kažką labai svarbaus, kažkokią gilesnę esmę, kurią, viena vertus, dabar privalai atskleisti kitiems, o antra vertus, turi saugoti nuo neišmanėlių, – tai jau

nesveikas santykis. Skirtumo esmė – susireikšminimas, kai pats sau tampa svarbesnis už tą spindesį, ir jis nejučia ima blėsti. Saulę tarsi juodas debesys užstoja rūstus didysis Aš. Tada atsiduri kryžkelėje: arba pradedi iš esmės aiškintis tų sąsajų prigimtį, mokytis skirti žodžių kilmę nuo paprasčiausio sąskambio, arba vis godžiau kabintis į kelis savo aptiktus sąskambius kaip į savo „misijos“ ženklą ir rėsti iš jų ypatingą savo „apreiškimą“.

Tarkim, kiekvienas lietuvis, susidūręs su populiaria indiška dvasine literatūra, žodį *mokša* (pagal tarptautinę lotynišką transkripciją *mokša*), kuris reiškia išsivadavimą, išsilaisvinimą, neišvengiamai susieja su lietuvių *mokša* – *nemokša*. Ir tikrai, norint pasiekti mokšą juk reikia daug mokytis! Jei nori išsilaisvinti, išsivaduoti, turi tapti tikras mokša! Deja, žodis yra visai kitos kilmės, sanskrite jis giminiškas su artimos reikšmės žodžiu *muktis*, o šis savo ruožtu – su lietuvių *mukti*, *smukti* „išsinerinti, išsilaisvinti“. Sąsaja su lietuvių kalba tikra, tik ne ten, kur ji iš pirmo žvilgsnio suskambo. Vieni įsikabina klaidingo sąskambio ir paskui užsispyrę klieči, o priversti jo išsižadėti – skaudžiai nusivilia visa lietuvybe. O reikia ne įsikabinti ir ne nusivilti – tai vis savanaudiškas santykis, – bet patraukti į šalį save ir atsidėti pažinimui, paprasčiausiai pažinti. Savotiškas paradoksas: kai tik įsikimbi į kokią nors „savo“ tiesą, iškart užsidarai nuo didesnės tiesos, nebegali mokytis. Teisingas kelias – tiesiog nesisavinti, nesilaikyti įsikibus. Ne būtinai priimti ar atmesti, o tiesiog paleisti, nesilaikyti įsikibus ir – mokytis, pažinti, suprasti. Galiausiai pasirodo, kad viskas tikrovėje turi savo vietą, kaip ir kalboje – ir etimologinės žodžių sąsajos, ir poetiniai sąskambiai, ir gal net senovės „dainių“ sąmoningos žodžių kūrybos pėdsakai...

Jei žmogui užtenka drąsos leisti sau būti niekuo, neišsigąsti, kad esi niekas, tada jis gali palengva išmokti bet ko, visko... Galbūt tai esminė mano gyvenimo pamoka. Jei man būtinai tektų ką nors kitą pamokyti gyventi, pirmiausia jam pasakyčiau: „Nebijok būti niekas. Nesikabink į vaidmenis, vardus – atsilošk, atsimerk ir žiūrėk tikrovei į akis.“ Tiek apskritai, tiek bet kurioje atskiroje srityje. Jei užkabino žodžių sąskambiai, nepatingėk pasiskaityti ką nors iš kalbotyros, pavartyti lyginamuosius ir etimologijos žodynus, o dar geriau – bent šiek tiek pasimokyk tos kalbos, į kurią tave tie sąskambiai traukia.

Kalbi daugiausia apie lietuvių kalbos giluminius klodus. Tad kas Tau yra lietuvybė, kokią raidą patyrė Tavo tautinės, arba vadinamosios liaudies, kultūros samprata, beje, kurios pirmojo sando daug kas linkęs privengti?

Pirma klausei apie mano giminės kilmę, bet yra ir kitokia kilmė, ne kraujo. Nuo kūdikystės sapnuodavau kažkokį miestą, tolydžio vis rečiau ir rečiau, blyškiau ir blyškiau, kol galiausiai jis visai išblėso, ir dabar jau daugel metų nesu jo sapnavęs. Bet vaikystėje jis man buvo labai savas, jame atsidūręs apsidžiaugdavau ir tardavau – šįkart eisiu pasivaikščioti šita gatve, o šįkart šita, arba užeisiu į šitą kiemą ir t. t. Be to, miestas, kuriame gimiau, ir miestas, kurį sapnavau, savaip persiklojo, iš dalies atitiko vienas kitą. Kartais net negalėdavau pasakyti, kuris yra kuris. Nors ne visai: anas buvo kažkoks apleistas ir tuščias, iš esmės kone griuvėsiai, kuriais, beje, man sapnuose labai patikdavo kabrotis. Bažnyčių, vienuolynų griuvėsiais, lįsti į gilią juodą skylę po pilimi Gedimino kalne... Kai ką, jau būdamas apie trisdešimties, esu atpažinęs fotografijų parodoje „Vilnius, kurio nebėra“. Tai keistas žinojimas, kurio nei galiu įrodyti, nei man to reikia. Jeigu nesilaikai įsikibęs, tai įrodinėti nebūtina. Kas gi įrodinėja sapnus? Bet jie yra mano tikrovės dalis. Ir kartu – labai savotiškas mano kilmės dėmuo, nepriklausomas nuo kūniškos giminystės. Lietuvybė irgi yra su tuo savaip susijusi. Lietuvybė randama ne vien važinėjant po kaimus ir užrašinėjant tarmes. Yra savotiška gelminė lietuvybė, kaip Daukanto, Čiurlionio ar Vydūno, ar to paties J. Basanavičiaus, kuri yra prigimta „iš kitur“, iš kitos pusės, ir ima skleistis tik atitinkamoje sąmonės būsenoje. Kaip žodžio forma ir žodžio turinys. Autentiškumas nėra vien formos, bet ir turinio ypatybė. Šia prasme visai ne tarmė sudaro kalbos autentiškumą, bet ja sakomos mintys. Tokiu atveju kalbos istorija ir geografija yra antraeilis dalykas. Mintys iš vidaus žadina (ir žodina) kalbą ir savaimė ją daro autentišką. Nes kalbą pagimdo ir palaiko mintys, keičiantis mintims, keičiasi ir kalba. Todėl, norint puoselėti lietuvybę, pirmiausia reikia gaivinti mintis. Šia prasme, nors gimęs „ant grindinio“, manausi turįs visas teises į lietuvių kalbos autentiškumą ir netgi esąs arčiau jos esmės nei tas, kuris savo puikia tarme neturi ką pasakyti.

Kalbos, kalbų srityje įtaką Tau turbūt bus padarę ir autoritetai, pavyzdžiui, Vladimiras Toporovas?

Bet kurioje srityje, jei tik pradedi mokytis, neišvengiamai atsiranda autoritetai. Besimokydamas supranti, kiek tas žmogus žino! Ir dar pradedi suprasti, kaip tai svarbu, kad juo gali kliautis. Užtat būna laikinų autoritetų, tokį gerbi, kol neprieini ribos, kur jis nusimeluoja... Autoritetas žlunga ne tada, kai suklysta, o tada, kai pradeda meluoti, kai jam pritrūksta drąsos neįsikibti. Toporovą irgi ne visi mokslininkai vienodai vertina, kai kurie

kalbininkai mano kai kur jį klydus. Aš pats ne visuomet pajėgus spręsti, bet gali būti ir taip, kad jie paprasčiausiai nepriaugo iki jo, nesuprato jo tikrosios minties. Kai kurie išvis priekaištavo jam, kad jis užsiima „visokiomis mitologijomis“, užuot visą laiką skyręs kalbotyrai. Šiaip jis buvo nepaprastai, tiesiog pedantiškai tikslus mokslininkas. Jo straipsniai – gyvas pavyzdys, kaip mąstymas išpurenas ir prikelia žemę, kurioje sudygs, t. y. empirinę medžiagą, plikus duomenis. Toks bendras įkvepiantis patyrimas kartais yra svarbesnis nei atskiras smulkus rezultatas.

Kaip pats apibūdintum savo tyrinėjimų metodus? Gal jų esmę sudaro tarpdalykiškumas?

Iš tikrųjų aš nežinau, nei kuo užsiimu, nei kaip. Anksčiau dėl to ir nerimavau, ir juokiausi iš to, o dabar jau kuris laikas esu abejingas – nuo to mane apgynė darbas institute ir mokslinis laipsnis. Bet manau, kad tas nežinojimas padeda. Žiūrint atgal, į nueitą kelią, jau galima interpretuoti, įvertinti, įvardyti – religijotyrininkas, mitologas, etnologas ir panašiai (kartą net žurnalistu buvau pavadintas!). Bet, žvelgdamas į priekį, ir kitiems patarčiau nusibraukti nuo akių išankstinius apibrėžimus. Norėdamas ką nors sužinoti, prieš tai turi leisti sau nežinoti. Tiesiog kuo plačiau prasimerkti ir išvysti. Antra vertus, nežinoti, kur eini ir ką darai, – tas pat, kas nežinoti, kas esi, o tai nėra lengva, ypač jei neturi už ką pavalgyti ir esi susipykęs su artimaisiais. Vis dėlto tikrovė neišsitenka jokiose disciplinose. Jos tėra mokslo administravimo būdas, daugiau socialinis reiškinys.

Ką manai apie dabar internete pasklidusius teiginius apie lietuvių ir baltų svarbą aiškinantis indoeuropiečių prokalbės raidą ir tariamas galimybes, remiantis gyvoja lietuvių kalba, atkurti, kaip kalbėjo pirmieji indoeuropiečiai?

Pirmiausia, nesu kalbininkas, o labai lengva nusišnekėti apie tas sritis, kurių deramai neišmanai! Pirmiausia tik, kad kalbų bendrumai nebūtinai turi girdėtis ausimis – jie gali būti sintaksės, žodžių darybos ar kitokie. Netgi didelė dalis požymių, pagal kuriuos lietuvių kalba yra artimiausia prokalbei, nereiškia, kad lietuviškai prakalbinę senovės indoeuropiečius, susišnekėtume. Esu tikras, kad nesusišnekėtume. Juk mes ir su latviais nebesusikalbame, nors latvių kalba yra pati artimiausia, kone tarmė! Net iš atskirų rekonstruotų indoeuropiečių prokalbės elementų matyti, kad tai buvo toli gražu ne lietuvių kalba. Bet vėlgi, kad kalbos nepanašios mūsų ausims, dar nereiškia, kad jos nėra labai artimai giminiškos. Tiesiog nereikia kliautis vien

išoriniais įspūdžiais, o bent kiek pažinti tikrovę, bet kurioje srityje.

Dar norėčiau, kad nors trumpai apžvelgtum visa, ką reikšmingiausio esi publikavęs ir kitaip viešai pasauliui paskelbęs. Kad šiek tiek stabtelėtum neeilinių sau knygų ir straipsnių stotelėse, pristatytum jas.

Labai norisi tikėtis, kad man dar ne laikas šitokius apibendrinimus daryti... Viena vertus, mokslo administravimas yra būtinas dalykas, kita vertus, jis uždeda savotiškus akidangčius, todėl mokslininkas dažnai nesupranta ir nesirūpina suprasti tikrovės, kuriai priklauso jo tyrimų sritis. Jinai jam iškritusi iš tikrovės. Jei tikslas – ne kuo greičiau apsiginti disertaciją, įsiteisinti ir gauti atlyginimą, o, pavyzdžiui, pažinti ir susigaudyti, tai tada ne administracijos bėgių laikais, o kur žybteli spingsulė, ten ir suki. Galima tai apibūdinti tokiu gražiu posakiu – „eiti su širdimi“. Tai reiškia, kad eini ten, domiesi tuo, skaitai ir darai tą, kas tave iš tikrųjų labiausiai domina, kur vėjas labiausiai traukia. Nes kur didesnis skersvėjis, ten tikėtinas didesnis plyšys, prasivėrusi didesnė skylė. O jeigu eini su širdimi, arba su vėju, tai tavo akiratis neišsitenka jokiose specialybėse.

Nors *post factum* parūšiuoti, žinoma, galima. Mano „darbo stalas“ turbūt stovi ant keturių kojų, kurias vardyti galima pasirinktinai: pirma, tai būtų analitinė, arba archetipinė, psichologija (pradedant Karlu Gustavu Jungu); antra – įvairių dvasinių tradicijų tekstai ir mokymai, viso pasaulio (dažniausiai, žinoma, per vertimus); trečia – apskritai kalba ir atskiros kalbos, tarp jų lietuvių, nes kai gali palyginti ne tik tekstus, bet ir jų kalbą, bent jau mazginius žodžius, jie ima papildomai byloti, tiesiog gausti; ketvirta – lietuviškoji mitinė ir dvasinė tradicija, jos istoriniai šaltiniai, tautosaka, o pastaruoju metu – dar ir literatūra. Psichologija ypač svarbi tuo, kad nepamirštum, jog iš esmės kalbame ne apie tolimus laikus bei kraštus, o apie žmogų čia ir dabar, apie save, apie intymiausias savo sielų gelmes. Viskas vyksta mūsų sielose, ne kur nors kitur. Įvairių dvasinių tradicijų tekstai ir mokymai – kad įsiklausytum, kaip žmogus nuo amžių kalbėjo apie savo sielos gelmes, kokius įvaizdžius vartojo, kokias prasmes į juos dėjo, galiausiai – ką apčiuopė, pažino, suvokė. Juolab kad archetipinė psichologija ir pati dažnai cituoja, interpretuoja tuos tekstus. Kad jau bandai įsiklausyti, ką žmonės kalba, savaime susiduri su kalba ir esi priverstas bent kiek ją pažinti, pramokti kalbą, jei ne laisvai jas vartoti, tai bent apgraibomis nusivokti, kas prie ko. Kartais pasirodo, kad žodžiai, kuriais kalbama, pasako daugiau nei mintys, kurias įprasta pateikti vertimuose. Ypač

jei tai giminiškos kalbos, kaip senovės indų (vedų, sanskrito) ir baltų (lietuvių, latvių). Tada staiga supranti, kad mano gimtoji kalba, bent jau kai kurie ypatingi, neretai primiršti jos žodžiai, prašyte prašosi, kad jais būtų kalbama ne apie daržoves ir pašarą, o apie žmogaus sielos gelmes, ir netgi panašiais junginiais, ištisomis sutampančiomis ištardomis. Tada „pareini namo“ ir pamatai, kad tavo paties gimtoji tradicija, mitologija ir tautosaka, byloja, beldžiasi į tave tais pačiais vaizdiniais. Ir staiga – žybt, įvyksta „trumpas sujungimas“, sieloje įsižiebia liepsna, praamžė šventoji ugnis, kurią kūrenti nuo šiol tampa tavo pašaukimu. Dar vienas labai rimtas ir skaudus klausimas – kodėl pasidarė įprasta negirdėti ir nesuprasti savo kalbos, viso savo senosio dvasinio paveldo, nenorėti suprasti, o nesuprantant – niekinti ir paskubom atmesti. Iš dalies čia vėlgi būtina psichologija, padedanti užčiuopti tam tikras lemtingas savo sielos ydas, iš dalies prisideda istorija, kuri primena, kad anaipatol ne visi tau visada linki gero, ir pamoko atpažinti priešus.

Ir pakyla to laužo žiežirbos, švytintys, skraidantys ir neskraidantys grambuoliai: žuvis, vėjas (vėjūkas), kaukas, krosnis... Ir daug kitų. Kodėl visa tai?

Iš tikrųjų tai skaudus klausimas, nes niekada nežinai, ar tikrai darai tai, kas svarbiausia. Paguoda ta, kad visa apimantį mitinį pasaulėvaizdį galima palyginti su megzta raštuota staltiese: už kurio siūlo galo nepatrauksi, užkabinsi visą staltiesę. Taip ir čia: kokį tik mitinį vaizdinį timpltelėsi, neišvengiamai užkabinsi ir kitus iki paties vidurio – branduolinių mitinio pasaulėvaizdžio temų. Vėją, žuvį iš esmės lėmė atsitiktinumai. Aplinkybės susiklostydavo taip, kad arba tuo metu to imiesi, arba neisiinsi niekada. Pavyzdžiui, vienoje konferencijoje išgirdau žymaus Peterburgo orientalistų Jaroslavo Vasilkovo pranešimą, kuriame jis užsiminė apie kai kuriuos iranėnų vėjo dievybės požymius, ir staiga visa ėmė sietis, plūstelėjo daugybė naujų minčių, tad nusprendžiau kitą atidėjęs parašyti straipsnį, o berašant medžiaga ėmė verstis per kraštus, peržengiau ribas, ir išėjo knyga „Vėjūkas“. Deja, jau beveik dėsni, kad nebegaliu straipsnio parašyti – vos tik nuoširdžiai, iš peties imuosi, iškart darbo mažiausiai metams ir – knyga. Disertacija apie žuvį panašiai atsirado: rašiau straipsnį, jis išsiplėtė, o prof. Tatjana Civjan pajuokavo, kad aš jau turbūt disertaciją rašau. Rašydamas nežinai, ar kada prie tos temos beprisėsi, nes tų temų – lyg medžių miške ar lapų ant medžio... Tad jei jau tos temos dabar ėmiausi, tai reikia ją išsemti kaip įmanoma nuodugnai. O T. Civjan, pasirodo, ne juokais pasitarė su V. Toporovu, ir jis sutiko būti mano disertacijos

D. Razausko išleistos knygos:

Ryto ratų ritimai, V.: Pradai, 2000; *Vėjūkas: lietuvių vėjo demono vardo ir įvaizdžio rekonstrukcija, atsižvelgiant į vieną skitų atitikmenį (osetinų woejug/woejyg)*, V.: Aidai, 2004; *Vytis simbolikos požiūriu*, V.: Aidai, 2008; *Krosnis mitologijoje*, V.: Aidai, 2011; *Maironis. Praamžės tradicijos dainius*, V.: LLTI, 2016; *Mitiniai vaizdiniai K. Donelaičio „Metuose“*, V.: LLTI, 2017.

vadovu. Man nė nežinant. Ir neliko nieko kito, kaip paversti tą darbą disertacija ir pamėginti ją apginti. Kodėl žuvis? Ogi todėl, kad rusų mokslininkų slengėje рыба „žuvis“ reiškia fiktyvų būsimą straipsnio pavadinimą, nurodomą turiniui sudaryti, kad būtų galima iš anksto pateikti paraišką leidiniui. Todėl, kai mane pakvietė parašyti straipsnį rinkiniui ir paprašė nurodyti jo pavadinimą, o aš pasakiau, kad dar nežinau, apie ką jis bus, tai patarė nurodyti „žuvį“, t. y. bet kokį fiktyvų pavadinimą ir taip užsiimti vietą turinyje. O man tai pasirodė linksma užuomina, tai aš ir nurodžiau: „Žuvis baltų ir slavų mitologijoje“, ir sėdau rašyti apie žuvį. Tas straipsnis ir išaugo į disertaciją.

Koks tavo santykis su senaisiais ir dabartiniais tikėjimais, su vyraujančiais, kaip krikščionybė, ir, be abejo, su romuvių judėjimu?

Jau vien kalbant apie žuvies simbolio santykį su krikščionybė, išeitų nevienareikšmė ir ilga kalba. Ta proga norėčiau pabrėžti esminį dalyką. Viena yra ženklas, kita – simbolis. Simbolio prasmės lemia pati jo struktūra, simbolio neįmanoma pasisavinti ar kam nors priskirti, simbolis nepriklauso

niekam, jis visuomet yra bendražmogiškas, archetipinis, net jeigu vienose tradicijose sureikšminamas labiau nei kitose. Bet kaip tik dėl to jis gali virsti ženkle. Vienas ryškiausių pavyzdžių – svastika. Tai senas, visame pasaulyje nuo seniausių laikų žinomas simbolis. Ką jis reiškia, galima ilgai ir įvairiai interpretuoti, knygas apie tai rašyti. Tačiau XX a. viduryje jis buvo pasisavintas nacionalsocialistų ir tapo jų skiriamuoju ženklu, todėl dabar pirmiausia primena nacistinę Vokietiją. Panašiai žvaigždė, tiek šešiakampė, tiek penkiakampė, kryžius ir visi kiti simboliai. Tarp jų ir žuvis. Pirmiausiais krikščionybės amžiais – tai būdingas, išskirtinis krikščionių ženklas. Nusipiešti žuvį reiškė prisipažinti, kad esi krikščionis. Tačiau kaip simbolis, jis yra bendražmogiškas, žinomas visame pasaulyje ir jokiai atskirai tikybai nepriklauso. Užtat kyla klausimas: koks gi yra esminis žuvies simbolikos branduolys, pirmiesiems krikščionims pasirodęs toks svarbus, kad jie pasirinko jį savo ženklu? Trumpai drūtai galima atsakyti: tai šviesa tamsoje, arba gyvybė mirtyje, arba dvasia materijoje, kūne. Dėl to platesne prasme kiekvienas žmogus yra „žuvis“. Panaši ir Dievo sūnaus simbolio esmė: kaip Dievas, jis šiam pasauliui nepriklauso, bet kaip žmogus, yra pačiame jo aistrų ir kančių verpete (beje, Dievo sūnaus vaizdinys – irgi anaipol ne krikščionybės išradimas). Šviesa įžengia į pačias tamsos iščias ir ją iš vidaus nušviečia, išsprogdina. Atitinkama, beje, ir Kalėdų simbolinė esmė – šviesos pergalė gūdziausios tamsos apsuptyje. Žuvies simbolika visa tai apima, sutelkia ir išreiškia, bet žuvis, kaip simbolis, nepriklauso krikščionybei, niekam nepriklauso. Užtat gali nepatikti kai kurios istorinės krikščionybės apraiškos, bet tik visiškai kvailys gali neigti šių simbolių bendražmogiškąją dvasinę esmę. Beje, vienoje lietuvių etiologinėje sakmėje žuvis atsiranda iš paukščio, o simboliškai tai kai kas panašaus – „paukštis po vandeniu“. Panašus simbolis – vandens paukštis, pavyzdžiui, antis, kurios pavidalo kaušai bei šaukštai drožti nuo akmens amžiaus. Kaušas, šaukštas įmerkiamas į skystį, pavyzdžiui, sriubą ir išgriebia jo esmę – panašiai antis neria į vandenį ir pagauna ten žuvį. Ančiai prarijus žuvį, žuvis virsta paukščiu. Simboliškai tai irgi primena Išgelbėtoją: jis neria į šio pasaulio marias paskendusią sielų gelbėti. Lietuviškai *Išgelbėtojas* seniau buvo *Gelbys* ar *Galbis*, o kai kuriuose šaltiniuose rašoma *Gulbis*, o kadangi gulbė – irgi vandens paukštis, netgi vandens paukščių karalienė, tai tas „atsitiktinis“ sąskambis nejučia pasirodo visai prasmingas...

Dėl romuvių. Pradžioj nerimavau, nežinodamas, kas esu ir kam priklausau. Bet ilgainiui iš

to prasiskleidė didi ramybė. Tokia kaip dangus, nesuskaidoma į jokiais sritis (nors senovės būrijai ir braižydavo savo lazdomis jame ratilus). Iš tikrųjų tėra vienas vienintelis Tikėjimas, ir niekuomet nebuvo dviejų. Įvairios religijos – tai lyg skirtingi takai į tą patį kalną, kurie visi viršūnėje sueina. O jeigu nebesueina, vadinasi, takas nuklydo ir veda nebe aukštyn, o į šalį... Todėl mano širdis atvira viskam, kas kyla ir kelia, kame nėra slapto užnugarinio savanaudiškumo, kėslų Dievo vardu pavergti žmogaus širdį savo naudai. Romuviai man artimi tuo, kad esu lietuvis ir kalbu lietuviškai, ir dar todėl, kad esu įsitikinęs, jog senasis lietuvių tikėjimas yra visavertis ir pajėgus žmogaus sielą užvesti į kalno viršūnę. Sakau ne „buvo“, bet „yra“, nes jis gyvas manyje, kad ir koks netobulas būčiau. Taip, man nepatinka visokie religiniai vaidinimai, spektakliai, apsimetinėjimai ir apsišaukimai, bet jų kupinos visos religijos. Juos gimdo esminė žmogiškoji silpnybė – pagunda atrodyti, užuot buvus, suvaidinti, užuot tapus. Visi tikri dvasiniai mokymai tuo bodisi ir to kratosi. Ir senasis lietuvių dvasinumas, mano įsitikinimu, buvo tam labai jautrus. Kita vertus, krikščionybė štai jau du tūkstančius metų tuo užsiima, o vis dėlto joje esama tikrų dvasios šviesulių. Iš tikrųjų bet kokie skambūs vardai, kuriais žmonės iš nekantrumo apsišaukia, yra truputėlį juokingi. Nors kartais tai neišvengiama. Manau, kad svarbiausia išlaikyti bent mažą tarpelį tarp tikrojo savęs ir tos tapatybės, kuria kartais esi priverstas apsilikti. Tarpelį juokui. Jei toks tarpelis išlieka, tada viskas gerai, tada galima iš visos širdies dainuoti lietuviškas dainas, mylėti Tėvynę, dirbti ir tikėti, kad praamžė sėkla jos žemėje sudygs naujais žiemkenčių daigais. Svarbiausia rasti teisingą vidinę nuostatą ir neišsigąsti pamėklių, kurios iš visų pusių žvygauja baisiausiais balsais, o tada paparčio žiedas ilgainiui pats pražys. Pro visas abejones, kaip saulė pro debes. Nes saulė ir dabar čia, tik tau ją debesys užstoja. Bet kai supranti, kad ji ir dabar čia, kad iš tikrųjų ji niekad nebuvo niekur pradingusi, debesys nebegąsdina.

WHERE THE WIND BLOWS

In a conversation with Dr Dainius Razauskas, religious researcher, mythologist, laureate of the State Jonas Basanavičius Prize, we discuss his creative biography – research interests and directions, as well as his life story – family, his roots, life in the Antakalnis borough of Vilnius near the Sapieginė woods, the search for his own path in the ‘mature’ Soviet period, studies in science and spiritual traditions. D. Razauskas is the author of four scientific monographs and three studies, more than a hundred scientific articles and essays.